

ANNE ESKELINEN

YHDYSVALTAIN MAHDOTON ULKOPOLIITTINEN MAHTIASEMA

Kylmän sodan jälkeinen kansainvälinen järjestelmä on rakentunut Yhdysvaltain valta-aseman varaan. Näin ainakin on yleisesti uskottu. Venäjän ja monien keskisuurten valtioiden sekä erityisesti taloudellisten liittoumien hellimä ajatus multisentrisestä maailmasta on monilta ulottuvuuksiltaan kyllä toteutumassa, mutta ei niin selkeästi kuin vielä vuosikymmenen alussa otaksuttiin. Nykyisen järjestelmän rakenteellinen epämääräisyys perustuu osaltaan käsityksiimme entisen järjestelmän rakenteellisesta selväpiirteisyydestä. Kaksi toisilleen vastakkaista ideologiaa, kaksi toisilleen vihamielistä taloudellis-sotilaallista liittoumaa loivat järjestystä ainakin tapaamme hahmottaa maailmaa. Vastakkainolon ja kilpailun väijäämättömänä lopputulemana on jossakin vaiheessa asetelman muutos: toisen voitto ja toisen tappio. Muutoksen arvioiminen liki kymmenen vuoden perspektiivillä antaa perusteita väittää, että Yhdysvallat ei varsinaisesti voittanut kylmää sotaa - Neuvostoliitto vain hävisi.

Mikäli Yhdysvallat olisi ollut selkeä voittaja, sen uuteen asemaan asemoituminen olisi varmaan kin tuottanut määrätietoisempaa politiikkaa. Yhdysvaltain maailmanpolitiikkaa on leimannut pikeminkin asettuminen puolustuskannalle, reagoiminen välttämättömiin haasteisiin ja epäileminen hegemonisen aseman mielekkyydestä. Seurauksena on ollut tempoileva suurvaltapoliitikointi. Yhdysvallat on julmistellut terrorismin vastaisilla ohjusrynnäköillään Sudaniin ja Afganistaniin loppukesällä 1998. Jugoslavian presidenttiä Slobodan Miloseviciä ei ulkoministeri Madeleine Albrightin arvovalta enempää kuin kylmäpäisen ja kovaotteisen diplomaatin Richard Holbrookenkaan taivuttelu ole taltuttanut. Itse asiassa Yhdysvaltain päättämättömyys NATO:n roolista Kosovon ja Jugoslavian konfliktissa kuvaa laajemminkin sen hämmennystä uudessa asemassaan, muuttuneessa kansainvälisessä järjestelmässä. Maalla on selvästi pyrkimystä esiintyä kylmän sodan voittajana ja maailman hegemonina, mutta poliittinen johto ei ole saanut riittävän yksimielistä valtuutusta tehtävänsä omalta kansakunnaltaan eikä liittolaisiltaan, puhumattakaan muista merkittävistä valtioista. Yhdysvaltain on nykyisessä tilanteessa ensin vähintään kuunneltava suurissa ratkaisuisaan maailman mielipidettä, esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten ääntä. Voidaan jopa syyttää Yhdysvaltain poliittisotilaallista johtoa kyvyttömyydestä esiintyä päättäväisesti ja koota oma kansakunta ja liittolaiset suurvaltahegemonisen politiikan taakse.

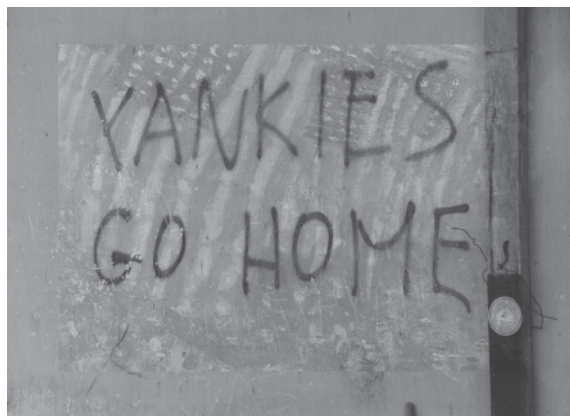
Kylmän sodan päättyminen merkitsi monien todellisten tai kuvitteellisten rajoitteiden eliminointumista useilla Yhdysvalloille keskeisillä toimintakentillä. Kuitenkin suurvalta esiintyy pikemmin reaktiivisesti kuin proaktiivisesti. Osasyynä tähän on, että Yhdysvallat hegemonina ei voi

pelata kylmän sodan aikaisilla panoksilla. Peli on muuttunut kahden supervallan välisestä uhkapelistä valtioiden sisäisiksi verisiksi yhteenotoiksi, joihin suurvalta ei voi yksiselitteisesti vain ilmoittautua osallistujaksi. Käytännössä myös pelien säännöt ovat muuttuneet, joskaan eivät kansainvälisoikeudelliset lait, säännöt ja normistot, kuten YK:n tai NATO:n peruskirjat, joiden yli hegemoniaan ei voi riskeittä astua.

Tiettyyn varovaisuuteen, odota-ja-katso -strategian noudattamiseen on vaikuttanut myös kansainvälisen politiikan asialistan muutos tai ainakin asioiden tärkeysjärjestyksen muutos. Talous-, ihmisoikeus- ja demokratiakysymykset ovat nousseet kansainvälisten suhteiden agendan kärkeeseen. Tästä on osaltaan seurannut, että myös uudet,

valtiolliset ja ei-valtiolliset toimijat on otettava huomioon eri tavalla kuin ennen. Näin myös rauhanomaiset pelit ovat käyneet monimutkaisemmiksi. Yhdysvaltain taloudellinen johtosemä ei ole suinkaan itsestäänselvyys. Vaikka uusliberalistinen ideologia jatkaa globalisoivaa voittokulkuaan, on kehitys tuonut Yhdysvalloille monia uusia ongelmia. Maailman taloutta kouristavat kriisit ovat tähän mennessä tosin antaneet Yhdysvaltain kansantaloudelle ennemminkin

hengähdyksaikaa kuin todella koetelleet sitä. Mutta kriisien ennakoimattomuus ja hallitsemattomuus voi järkyttää yllättäen suuravallankin taloutta. Lisäksi Yhdysvallat on joutunut puolustusasemiin uusia integraatiomuotoja saavan maailmantalouden kanssa. Taitavasti hegemonia-statusta hoitaen sillä voisi olla mittava ja näyttävä tehtävä näiden uusien liittoumien hallinnoijana, ohjailijana. Yhdysvallat on jo pyrkinyt esiintymään kriittisenä tasapainottajana Euroopan ja Aasian yhteenkietoutuneissa ta-

loudellisissa ja poliittisotilaallisissa ongelmissa. Kaikella tällä on kuitenkin ollut oma hintansa, eikä suinkaan ole aivan ilmeistä, että Yhdysvallat kykenee toimimaan tai edes haluaa tulevaisuudessa esiintyä tässä varsin raskaassa roolissa. Kysymys ei ole pelkästään maan presidentin henkilökohtaisesta passiivisuudesta ulkopoliitikassa, vaan toki kansa on valinnut ja saanut ansaitsemansa johtajan – siis myös suurvallan ulkopoliittisen johtajan.

Näkyvimmin Yhdysvallat on pyrkinyt ulosmittaamaan kylmän sodan ”voittoaan” NATOn laajentamishankkeessa. Neuvostoliiton Euroopassa kärsimän tappion vuoksi Yhdysvalloille on ollut tärkeää esiintyä voittajana nimenomaan vanhalla mantereella. Tosin Venäjän pelottava mursertuneisuus näyttää laimentavan NATOn laajentumisen voitonjuhlaa: Puolan, Tshekin ja Unkarin liittymistä NATOon juhlittiin maaliskuussa Yhdysvalloissa, missourilaisessa Independencen kaupungissa. Hegemoninen voittaja esiintyy näin ritarillisesti pidättymällä potkimasta maahan lyötyä. Kuitenkin se viestii vahvasti asemansa ylivertaisuutta. Atlantin liiton laajenemista juhlistettiin Yhdysvalloissa todella tervetulleena ulkopoliittisena voittona hetkellä, jolloin serbit pahimmillaan nöyryyttivät suurvaltaa, jolloin ihmisoikeuspolitiikkaansa järjestelevä Kiina alkoi taas osoittaa piittaamattomuuttaan yhdysvaltalaisien tahdosta ja painostuksesta ja jolloin maailman lehdistö pienin mutta sitkein uutisin kertoi Yhdysvaltain jatkuvista Irakin-pommituksista. Yhdysvallat on jatkanut pommien heittelyä arabimaahan täysin omin valtuuksin ikään kuin muulta maailmalta salaa tai edes itsekään tietämättä, mitä oikein tekee.

Hegemonia-asemaa tavoitellut suurvalta on kiistämättä joutunut melko ikäviin sidoksiin eri puolilla maailmaa. Sangen oikeutetusti eritoten liittolaiset odottavat Yhdysvalloilta päättäväisiä otteita ja suunnan näyttämistä seuraavalle vuosituhannele. Mutta Yhdysvallat vaikuttaakin vastahakoiselta hegemonilta. Euroopasta tarkasteltuna tämä voisi merkitä maanosamme mahdollisuutta. Väistämätön tosiasia kuitenkin on, että Yhdysvaltain länsieurooppalaiset liittolaiset ja erityisesti uudet liittolaiset ovat tiukasti kiinni suurvallalta odottamisensa turvallisuustakuissa. Kun entisen Jugoslavian hajoaminen alkoi kääntyä vääjäämättömästi sotatilaksi 1990-luvun alussa, julistettiin Euroopan unionin johdossa, että nyt on Euroopan hetki koittanut; Eurooppa osoittaa maailmalle kykenevänsä hoitamaan omat asiansa. Toisin kävi. Yhdysvallat odotti ja tiesi hetkensä taas koittavan. Kosovon ja serbien välisessä sodassa Yhdysvallat on odottanut tuntuvasti kärsivällisemmin. Se on joutunut maksamaan tuoreimmista interventioistaan paitsi sotilaallisesti ja talo-

udellisesti, myös poliittisesti varsin kalliin hinnan.

Hegemonin asema ei ole koskaan helppo. Saavutettua statusta on jatkuvasti puolustettava ja hegemoniin kohdistuvat odotukset ovat niin ikään ankarat. Yhdysvalloissa on päästy eräänlaiseen sisäiseen linnarauhaan presidenttiä ja presidentti-instituutiota ravistelleen kriisin jälkeen. Tämä vaihe on omiaan kääntämään presidentti Clintonin hallinnon loppujakson entistä määrätietoisemmin sisäänpäin. Tällä strategialla voidaan ymmärrettävästi välttyä mahdollisilta Yhdysvaltain asemaa horjuttavilta virhesiiroilta. Mutta voiko hegemoninen valtio vetäytyä isolationismiin, voiko se tehdä maailman poliittisissa suurissa kysymyksissä väistöliikkeitä, kun muut toimijat odottavat siltä päättäväisyyttä? Ei voi. Kyseessä on kuvitteellinen tai entinen hegemonia. Yleensä politiikassa pätee, että kun johtaja on tehtävänsä tehnyt tai jos hän menettää uskottavuutensa, johtaja saa mennä. Seuraavaksi onkin kysyttävä, tarvitseeko maailma hegemonista johtajaa, ketkä sitä tarvitsevat ja mihin sitä tarvitaan.

PIRKKA **K**

Siinä on elämisen makua